

Р.М. Бугріменко, канд. екон. наук

Л.І. Безгінова, канд. екон. наук

ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ В КАПІТАЛІ ДЛЯ ФІНАНСУВАННЯ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано необхідність визначення потреби в капіталі для фінансування оборотних активів підприємства. Та запропоновано методичний апарат визначення потреби в капіталі.

Обоснована необходимость определения потребности в капитале для финансирования оборотных активов предприятия. Предложен методический аппарат определения потребности в капитале.

The necessity of determination of requirement is grounded for a capital for financing of circulating assets of enterprise and the methodical vehicle of determination of requirement in a capital is offered.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економіці країни відбуваються суттєві трансформаційні процеси, розвиваються не лише різноманітні форми власності, але й змінюється господарська поведінка власників і менеджерів підприємств. У цьому контексті проблема визначення потреби в капіталі для фінансування оборотних активів підприємства привертає усе більшу увагу представників вітчизняної фінансової науки. Господарська практика вимагає нетрадиційних, унікальних рішень, що ґрунтуються на глибокому синтезі досягнень сучасної фінансової теорії та досвіду фінансового управління. Одним із завдань фінансового менеджера є здійснення прогностичних розрахунків обсягу фінансових ресурсів, що необхідні підприємству для фінансування витрат на виробництво та реалізацію продукції в плановому періоді. Кошти, авансовані в затрати, відображаються за окремими позиціями оборотних активів. Оборотні активи – це активи у формі предметів праці, які можуть бути перетворені у грошові кошти протягом одного календарного року або одного виробничого циклу. Характерною особливістю оборотних активів є їх повне використання в кожному операційному циклі та повне перенесення своєї вартості на готову продукцію. Операційний цикл являє собою період повного обороту всієї суми оборотних активів, у процесі якого відбувається зміна окремих їхніх видів.

Отже, підприємству необхідно визначати обсяг капіталу, який буде авансований у запаси підприємства та дебіторську

заборгованість. Встановлення потреби в капіталі для фінансування вищезазначених активів є набагато складнішим завданням, ніж розрахунок планування обсягу ресурсів для інвестиційних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній літературі з питань фінансування підприємств визначення потреби в обігових коштах рекомендується здійснювати через їх нормування. Розрахунок сукупного нормативу або загальної потреби в обігових коштах проводиться підсумовуванням нормативів за окремими статтями запасів. Норматив обігових коштів за кожною статтею розраховується множенням одноденних витрат у грошовому виразі на відповідну норму запасу в днях [1].

У методичних розробках західних фінансистів потребу в коштах для фінансування оборотних активів рекомендується розраховувати не лише в розрізі окремих статей запасів, а й у розрізі дебіторської заборгованості та за окремими елементами витрат. Наприклад, необхідний обсяг капіталу, який протягом планового періоду авансуватиметься в сировину та матеріали, заробітну платню, окремі елементи накладних витрат тощо [2].

Мета та завдання статті. Метою даної статті є дослідження механізму управління оборотним капіталом, який дає змогу визначити оптимальну потребу в капіталі для фінансування оборотних активів залежно від стратегічного напрямку розвитку підприємства і, як наслідок, – підвищити ефективність використання оборотних коштів підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність і структура оборотних активів підприємства залежить від тривалості операційного циклу та обсягу витрат на виробництво та реалізацію продукції.

Слід чітко розуміти взаємозв'язки між витратами підприємства та величиною його запасів. Згідно зі стандартами бухгалтерського обліку, запаси – це активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт і надання послуг, а також управління підприємством. До тих пір, поки готова продукція не буде реалізована, усі витрати, пов'язані з її виробництвом, будуть заморожені в перелічених товарно-матеріальних запасах. Одночасно з продажем продукції зменшуються запаси підприємства та збільшується собівартість реалізованої продукції. Із часу реалізації виробничі запаси трансформуються в дебіторську заборгованість за

товари, роботи, послуги або в грошові кошти та їх еквіваленти. Слід урахувувати, що в дебіторській заборгованості заморожуються як витрати на виробництво реалізованої продукції, так і на збут та адміністративні витрати.

У процесі планування доцільно розраховувати потребу в капіталі, що авансується в товарно-матеріальні запаси та витрати на виробництво та збут реалізованої продукції. Причому в останньому випадку потреба в капіталі виникає лише за наявності часового розриву від часу відвантаження готової продукції зі складу до надходження грошових коштів на рахунки підприємства.

Під час планування потреби в капіталі на фінансування оборотних активів проблема полягає, з одного боку, у трудомісткості та складності планування затрат, а з іншого – у невизначеності періоду оборотності засобів.

Розрахунок потреби в капіталі пропонується здійснювати за трьома етапами (рисунок) [2].

Рисунок – Етапи розрахунку капіталу для фінансування оборотних активів

Перший етап, що пов'язаний з визначенням кількості днів, під час яких кошти розподіляються за окремими позиціями оборотних активів. Цей період залежить від трьох функціональних блоків, а саме:

- 1) організації технологічного процесу;
- 2) ефективності логістики;
- 3) управління дебіторською та кредиторською заборгованостями.

Останній функціональний блок безпосередньо належить до компетенції фінансових служб підприємства. Наявність у підприємства дебіторської заборгованості свідчить про надання ним товарних позичок споживачам своєї продукції чи авансування постачальників, фінансових органів тощо. Надання товарних кредитів з метою стимулювання збуту продукції збільшує часовий інтервал між видатками та надходженнями коштів, а отже збільшується потреба в капіталі. Те саме відбувається під час здійснення попередньої оплати чинників виробництва.

Під час планування обсягів потреби в капіталі, який відволікається в дебіторську заборгованість, слід урахувувати такі чинники:

1. Обмеження надання товарних кредитів, відстрочок з оплати продукції може негативно вплинути на обсяги реалізації, оскільки в умовах ринку споживачі продукції віддають перевагу тому підприємству, яке пропонує найкращі умови розрахунків і постачання;
2. Надмірне захоплення наданням товарних кредитів може зумовити неефективне відволікання фінансових ресурсів, знизити платоспроможність підприємства та зумовити високі витрати, пов'язані зі стягненням заборгованості;
3. Здійснюючи авансовану оплату чинників виробництва (сировини, матеріалів, комплектуючих тощо), можна отримати значні знижки в їх ціні, що може позитивно вплинути на собівартість продукції. При цьому слід зіставити величину позитивного ефекту від зниження цін і збереження надійного постачальника з негативними наслідками відволікання коштів у дебіторську заборгованість під час здійснення авансових розрахунків.

Слід також урахувувати, що за наявності простроченої чи безнадійної дебіторської заборгованості виникає порушення фінансової рівноваги, оскільки у підприємства на відповідну суму занижується розмір ліквідних обігових коштів.

Одним із методів зменшення строків відволікання коштів в оборотні активи є використання товарних кредитів постачальників чинників виробництва чи авансів, одержаних від інших осіб у рахунок

наступних постачань продукції, виконання робіт (послуг). У цих випадках як джерела фінансування підприємство використовує кредиторську заборгованість. Якщо вона є виправданою, тобто відстрочки платежів (чи постачань) здійснюються згідно з умовами відповідних договорів, то це позитивно впливає на загальний фінансовий стан підприємства. Проте у вітчизняній практиці господарювання досить поширеним є покриття фінансового дефіциту шляхом порушення строків виконання власних платіжних зобов'язань, тобто використання невинуватеної кредиторської заборгованості як джерела поповнення обігових коштів. Така політика є надзвичайно ризиковою. Вона може призвести до накладення на підприємство штрафів під час доарбітражного чи арбітражного врегулювання господарських суперечок. Це, у свою чергу, впливає на імідж суб'єкта господарювання як надійного партнера та врешті-решт призводить до його фінансової кризи.

Другий етап у визначенні потреби в капіталі для фінансування оборотних активів полягає в прогнозах розрахунках середньоденних витрат у грошовому еквіваленті, які авансуються в сировину, матеріали, напівфабрикати, персонал, накладні витрати тощо. Для розрахунку цих витрат, передусім, необхідно обчислити планову виробничу собівартість продукції, величину адміністративних витрат і витрат на збут. Собівартість визначається техніко-економічними розрахунками величини витрат на виробництво всієї товарної продукції. Для цього необхідно здійснити комплекс розрахунків окремих видів витрат із використанням технічних норм, нормативів та інших параметрів виробничого процесу, що фіксуються технічною документацією, з урахуванням економічних умов виробничої діяльності, а саме: оплати праці, цін на ресурси, нормативів платежів, що визначаються законами та іншими нормативними актами. Основною вихідною інформацією для планування витрат є наступне [3]:

- планові обсяги виробництва продукції в натуральному та вартісному виразах;
- норми витрат матеріальних ресурсів для виробництва продукції та розрахунки потреби в ресурсах у натуральному виразі;
- норми затрат праці, розрахунки чисельності та професійного складу працівників, умови оплати їх праці, що визначаються колективними договорами та контрактами;
- економічні нормативи, а саме: норми амортизаційних відрахувань, відрахувань на соціальні заходи, податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які включаються в собівартість продукції.

Проводячи прогностичні розрахунки витрат, слід урахувати необхідність дотримання загальних вимог щодо наступного:

- оптимізації структури й умов виробництва;
- оптимізації процесу виробництва, удосконалення його організації та управління, підвищення технічного рівня;
- раціонального вибору матеріальних ресурсів, що використовуються;
- вирахування витрат, що не включаються до собівартості продукції та відшкодовуються з прибутку та інших джерел;
- розподілу одноразово проведених витрат, що забезпечують виробництво протягом тривалого часу, за періодами пропорційно до обсягу продукції, що випускається в кожному періоді, або за іншими ознаками, що відповідають характеру витрат.

Якщо відомі планові обсяги витрат на виробництво товарної продукції, то середньоденні витрати, які авансуються у виробництво, можна знайти діленням планової повної собівартості на кількість днів у періоді, на який розраховується потреба в капіталі.

Слід підкреслити, що адміністративні витрати, витрати на збут та деякі інші операційні витрати не включаються до первісної вартості запасів та собівартості реалізованої продукції. Вони належать до витрат того періоду, у якому були здійснені (чи встановлені).

Для розрахунку середньоденних витрат у розрізі окремих їх елементів слід скористатися інформацією щодо структури витрат на виробництво товарної продукції. Середньоденні витрати коштів, які авансуються в окремі види витрат, визначаються діленням загального обсягу цих витрат у плановому періоді на кількість днів у ньому.

На третьому етапі здійснюється безпосередній розрахунок потреби в капіталі для фінансування оборотних активів. Кошти, які спрямовуються підприємством на фінансування витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції, заморожуються в оборотних активах здебільшого за статтями запасів чи дебіторської заборгованості, в окремих випадках – у складі витрат майбутніх періодів. Завдання полягає в тому, щоб визначити, скільки коштів потрібно підприємству в плановому періоді для авансування їх у кожному із зазначених статей.

Потреба в коштах для фінансування виробничих запасів залежить від їх первісної вартості, яка складається з таких фактичних витрат:

- суми, що сплачуються постачальнику згідно з договором поставки;

- суми, що сплачуються за інформаційні, посередницькі та інші послуги, які виникають у зв'язку з придбанням запасів;
- суми ввізного мита, непрямих податків, які сплачуються у зв'язку з придбанням запасів;
- витрати на транспортування, вантажно-розвантажувальні роботи, страхування транспортних ризиків;
- витрати підприємства, пов'язані з доведенням запасів до стану, у якому вони придатні для використання в запланованих цілях.

Первісна вартість запасів, що виготовляються власними силами підприємства (незавершене виробництво, готова продукція), визначається собівартістю виробництва відповідних запасів і включає наступні витрати, а саме: прямі матеріальні; прямі витрати на оплату праці та нарахування на неї; загальновиробничі; постійні накладні.

Зрозуміло, що у зв'язку з різним рівнем готовності виробів, які формують незавершене виробництво, середньоденна сума витрат, що авансується, є меншою за витрати, заморожені у готовій продукції чи дебіторській заборгованості. Для точнішого прогнозування витрат у незавершене виробництво слід застосовувати спеціальний коефіцієнт, який характеризує відношення цих витрат до всіх затрат на виробництво та реалізацію продукції [4].

Величина витрат, що відволікаються у дебіторську заборгованість, включає в себе собівартість реалізованої продукції, за якою оплата не надійшла, а також адміністративні витрати, на збут та інші операційні витрати.

Розрахунки потреби в капіталі для фінансування оборотних активів можуть проводитися кумулятивним та елективним методами.

За кумулятивним методом потреба в капіталі визначається множенням загальної тривалості відволікання коштів в оборотні активи протягом одного операційного циклу (у днях) на середньоденні їх витрати. Використання цього методу дає змогу провести лише загальний розрахунок потреби в обігових коштах, оскільки спирається на відповідні сумарні показники одноденних витрат. Потреба в капіталі для фінансування окремих статей оборотних активів визначається множенням кількості днів, на які кошти заморожуються в цих активах, на одноденні витрати.

Елективний метод дає змогу точнішого розрахунку потреби у фінансових ресурсах. Згідно з цим методом потреба в капіталі розраховується обчисленням загальних витрат ресурсів, які авансуються в сировину, заробітну платню, накладні витрати тощо протягом операційного циклу і заморожуються в окремих позиціях оборотних активів. Для цього одноденні витрати за окремими

елементами слід перемножити на період, протягом якого вони відволікаються в тих чи інших позиціях оборотних активів.

Висновки. Охарактеризовані методи дають можливість лише приблизно розрахувати прогнозну потребу в коштах для фінансування оборотних активів. На практиці ж на обсяг потреби в капіталі впливають дуже багато чинників, які неможливо наперед визначити. Як наслідок, фактична потреба в коштах може коливатись як у бік збільшення від прогносної, так і навпаки. За наявності надлишку обігових коштів їх слід ефективно використовувати, укладаючи в короткострокові прибуткові активи. У разі дефіциту коштів слід мати в резерві перелік заходів із метою покриття додаткової потреби в капіталі. Рівень ефективності фінансово-господарської діяльності буде тим вищим, чим меншою є потреба в капіталі для фінансування заданого обсягу виробництва та реалізації продукції.

Список літератури

1. Поддєрьогін, А. М. Фінанси підприємств [Текст] : підручник / А. М. Поддєрьогін ; за наук. ред. А. М. Поддєрьогіна. – 3-тє вид. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
2. Оферт, К. Фінансування практичного господарства [Текст] : підручник / К. Оферт. – Гамбург, 1999. – 359 с.
3. Терещенко, О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст] : навч. посібник / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
4. Опарін, В. М. Фінанси (Загальна теорія) [Текст] : навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 2002. – 240 с.

Отримано 30.10.2011. ХДУХТ, Харків.
© Р.М. Бугріменко, Л.І. Безгінова, 2011.

УДК 339.16.012.24

Н.М. Ткаченко

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ МЕТОДІВ ПОТОЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБОРОТУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Розглянуто та систематизовано методи планування як найважливіші елементи загальної системи планування на рівні підприємства та визначено галузі застосування різних їх видів під час обтрунтування поточного плану роздрібного товарообороту.

Рассмотрены и систематизированы методы планирования как важнейшие элементы общей системы планирования на уровне предприятия и определены области применения различных их видов при обосновании текущего плана розничного товарооборота.